(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

(१९५१) सर्वोच्च न्यायालय अहवाल २१२

२५ जानेवारी, १९५१

तारापडा दे आणि इतर

विरूद्ध

पश्चिम बंगाल सरकार

[सरन्यायाधीश श्री. हरिलाल कानिया, न्यायमूर्ती सय्यद फजल अली,

पतंजली शास्त्री, मुखर्जी, दास आणि चंद्रशेखर अय्यर]

भारतीय संविधान, १९५०, अनुच्छेद २२ (५)- प्रतिबंधक स्थानबद्धता - प्रतिबंधक स्थानबद्धतेची कारणे लवकरात लवकर कळवण्याचे कर्तव्य - प्रतिनिधित्व करण्याची लवकरात लवकर संधी देणे - कारणे १५ दिवसांनंतर सादर करणे - ४ महिन्यांनंतर “पुरवणी कारणे” सादर करणे - स्थानबद्धतेची वैधता - अस्पष्ट कारणे आणि अप्रासंगिक कारणे फरक दर्शविणे - प्रथम कारणे पुरविणे आणि नंतर तपशील पुरविणे - कायदेशीरपणा - अनेक व्यक्तींवर एकाच तारखेला मुद्रित स्थानबद्धता आदेश बजावणे - स्थानबद्धतेची प्रामाणिकता.

बंगाल फौजदारी कायदा दुरुस्ती कायदा, १९३० अंतर्गत मोठ्या संख्येने लोकांना ताब्यात घेण्यात आले. या कायद्याच्या वैधतेला उच्च न्यायालयात आव्हान दिले जात होते. दरम्यान, २६ फेब्रुवारी १९५० रोजी प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा, १९५० संमत करण्यात आला आणि त्याच दिवशी या कायद्यांतर्गत त्यांच्यावर स्थानबद्ध करण्याचे आदेश बजाविण्यात आले. १४ मार्च रोजी त्यांना स्थानबद्धतेची कारणे देण्यात आली आणि १६ जुलै रोजी सरकारने आधीच दिलेल्या १४ मार्च च्या कारणांना “पूरक कारणे” दिली. २२ किंवा २३ जुलै रोजी अपीलकर्त्यांना कारणांचा दुसरा संच कळवण्यात आला. स्थानबद्धता आदेश विविध कारणांमुळे अवैध असल्याच्या कारणांवरून त्यांनी कलकत्ता उच्च न्यायालयात हेबियस कॉर्पसच्या (बंदीप्रत्यक्षीकरण) रिटसाठी अर्ज केला. उच्च न्यायालयाने हे अर्ज फेटाळले आणि त्यांनी सर्वोच्च न्यायालयात अपील दाखल केले.

निर्णय दिला सरन्यायाधीश कानिया, न्यायमूर्ती फजल अली, मुखर्जी आणि चंद्रशेखर अय्यर - (१) खटल्याच्या विशिष्ट परिस्थितीत, विशेषतः फेब्रुवारी १९५० मध्ये प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा संमत झाल्यानंतर मोठ्या संख्येने प्रकरणे हाताळावी लागली, सदर वस्तुस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर, अनुच्छेद २२ (५) मधील “शक्य तितक्या लवकर” च्या अर्थानुसार, अपीलकर्त्यांना कारणे कळवली गेली नाहीत असे म्हणता येणार नाही;

(२) १६ जुलै आणि २ जुलै रोजी अपीलकर्त्यांना अधिक तपशील आणि तथ्ये देण्यात आली होती यावरून असे म्हणता येणार नाही की कलम २२ (५) नुसार निवेदन करण्यासाठी अपीलकर्त्यांना 'लवकरात लवकर संधी’ देण्यात आली नाही, कारण या नंतरच्या पत्रव्यवहारांमध्ये कोणतीही नवीन किंवा अतिरिक्त कारणे नव्हती (जरी त्यांचे 'पूरक कारणे' म्हणून वर्णन केले गेले होते), पण फक्त १४ मार्च रोजी सादर केलेल्या कारण्यांच्या शीर्षकांचा तपशील देण्यात आला होता;

(३) मात्र एखादे कारण अस्पष्ट असल्यामुळे ते कारणच नाही आणि त्यामुळे अधिकाऱ्यांचे समाधान करण्यासाठी पुरेसे असू शकत नाही असे गृहीत धरले जाऊ शकत नाही; एक 'अस्पष्ट' कारण हे अप्रासंगिक कारणाच्या आधारांवर उभे राहत नाही, ज्याचा सरकारच्या समाधानाशी अजिबात संबंध असू शकत नाही;

(४) सरकारच्या समाधानाच्या उद्देशाने असलेल्या कारणांची पर्याप्तता ही न्यायालयाद्वारे तपासणीची बाब नाही; ताब्यात घेतलेल्या व्यक्तीला निवेदन करण्याची लवकरात लवकर संधी देण्याची त्यांची पुरेशी पर्याप्तता न्यायालयाद्वारे तपासली जाऊ शकते, परंतु फक्त त्याच दृष्टिकोनातून.

न्यायमूर्ती दास यांच्या मते -- एका रात्रीत मोठ्या संख्येने नवे स्थानबद्धता आदेश देण्यात आले हे या प्रकरणांच्या चौकटीत अधिकाऱ्यांच्या बाजूने वाईट विश्वास दर्शवत नाही, कारण अधिकाऱ्यांनी आधीच प्रत्येक कैद्यांच्या संशयास्पद हालचालींवर आपले लक्ष ठेवले होते आणि काही पूर्वग्रहदूषित कृत्य करण्यापासून रोखण्याच्या हेतूने समाधान व्यक्त केले होते, त्यांना ताब्यात घेणे आवश्यक होते.

द स्टेट ऑफ बॉम्बे वि. आत्मा राम श्रीधर वैद्य उपरोल्लेखित पान क्र. १६७ वर नमुद केलेल्या निकालाचे पालन केले.

फौजदारी अपीलीय न्यायाधिकरण : (१९५० चे प्रकरण क्रमांक २४). कलकत्ता येथील उच्च न्यायालयाच्या फौजदारी किरकोळ प्रकरण क्रमांक ३६१/१९५० मधील न्यायनिर्णय आणि आदेशाच्या विरोधात भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद १३२(१) अंतर्गत अपील.

अपीलकर्त्यांसाठी : ए. सी. गुप्ता आणि सुधांशु शेखर मुखर्जी (त्यांच्यासोबत अरुण कुमार दत्ता आणि एस. एन. मुखर्जी).

उत्तरवादीसाठी : महान्यायवादी एम. सी. सेतलवाड (त्यांच्यासोबत बी. सेन)

२५ जानेवारी १९५१. सरन्यायाधीश कनिया, न्यायमूर्ती फजल अली, न्यायमूर्ती मुखर्जी आणि न्यायमूर्ती चंद्रशेखर अय्यर यांचा न्यायनिर्णय सरन्यायाधीश कनिया यांनी पारित केला. न्यायमूर्ती पतंजली शास्त्री आणि न्यायमूर्ती दास यांनी त्यांचे न्यायनिर्णय स्वतंत्रपणे पारीत केले.

सरन्यायाधीश कानिया : - सदर अपील हे भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद १३२ खाली दाखल झालेले असून ते कलकत्ता येथील उच्च न्यायालयाचा न्यायनिर्णय ज्यात अपीलकर्त्यांच्या "हेबीअस कॉर्पस" च्या याचिका फेटाळल्या त्या विरुद्ध आहे. सर्व प्रकरणांमध्ये अपीलकर्त्याविरुद्ध प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा, १९५० अंतर्गत झालेले स्थानबद्धतेचे आदेश अपीलकर्त्यांना दिनांक २६ फेब्रुवारी, १९५० रोजी बजावण्यात आले व त्या आदेशामधील देण्यात आलेली स्थानबद्धतेची कारणे १४ मार्च, १९५० रोजी त्यांना बजावली गेली नमुना म्हणून आम्ही त्यापैकी एक नमूद करत आहोत:

" प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा, १९५० (१९५० चा चौथा कायदा) च्या कलम ३च्या उपकलम (१) च्या खंड (अ) च्या उपखंड (ii) अंतर्गत केलेल्या नजरकैदेच्या आदेशानुसार तुम्हाला खालील कारणांसाठी ताब्यात घेतले जात आहेः

(१) तुम्ही भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाच्या कार्यात मदत करत आहात, ज्याला त्याच्या स्वयंसेवक संघटनांसह भारतीय गुन्हेगारी कायदा दुरुस्ती कायद्याच्या (१९०८ चा चौदावा कायदा) कलम १६ अंतर्गत सरकारने बेकायदेशीर घोषित केले आहे आणि ज्याचा उद्देश प्राणघातक शस्त्रे वापरून लुटमार, दरोडे, जाळपोळ आणि हत्या करून व शस्त्रे , स्फोटके आणि दारूगोळा जवळ बाळगून आणि त्यांचा वापर करून दंगली घडविणे करणे आणि अशा प्रकारे सार्वजनिक सुव्यवस्था राखणेस

पूर्वग्रहदूषित पद्धतीने वागणे आणि अशा प्रकारे वागण्यापासून तुम्हाला रोखणे आवश्यक आहे.

(२) सी. पी. आय. च्या किशन आघाडीचा सदस्य म्हणून तुम्ही हावडा जिल्ह्यातील शेतकऱ्यांमध्ये समस्या निर्माण केल्या आणि त्यांना कायदाभंग आणि हिंसाचाराच्या कृत्यांसाठी प्रवृत्त केलेः आणि त्याद्वारे तुम्ही सार्वजनिक सुव्यवस्था राखणेच्या कामाविरुद्ध कृत्य केलेले आहे:.

तुम्ही सी. पी. आय. चा कार्यकर्ता म्हणून कलकत्त्यातील ट्रामवेच्या कर्मचाऱ्यांमध्ये आणि इतर कामगारांमध्ये समस्या निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला आहे आणि विद्यापीठाच्या सभागृहात आणि इतर ठिकाणी केलेल्या भाषणांमध्ये तुम्ही त्यांना हिंसा आणि अराजकतेच्या कृत्यांचा अवलंब करण्यास प्रवृत्त केले आहे. आणि त्याद्वारे सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी विरुद्ध काम केले आहे."

दिनांक १६ जुलै, १९५० रोजी, पश्चिम बंगाल सरकारने अपीलकर्त्यांना त्यांच्या स्थानबद्धतेसाठी दिनांक १४ मार्च, १९५० रोजी दिलेल्या व बजावलेल्या कारणा व्यतिरिक्त त्याच्या स्थानबद्धते बाबत "अधिक पूरक कारणे" ची बजावणी केली ,त्यापैकी एकाचा अटींचा नमुना खाली प्रमाणे आहेः

" दिनांक १४ मार्च, १९५० रोजीचा आदेश क्रमांक ६१६३ एच. एस. अंतर्गत आधीच देणेत आलेल्या कारणांस लागून पुढे आपणास आपल्या स्थानबध्दते बाबत अधिक कारणांबाबत कळविणेत येत असून ती कारणे खालीलप्रमाणे आहेतः-

तुम्ही बंगाल चटकर मजदुर युनियनचे सचिव म्हणून, फेडरेशन ऑफ मर्कंटाइल एम्पॉलीज युनियनच्या कार्यकारी समितीचे सदस्य म्हणून, 'खबर' वृत्तपत्राचे (सी. पी. आय. ऑर्गन) मानद वार्ताहर म्हणून सी. पी. आय. चा विघटनकारी कार्यक्रम चालवला. दिनांक २९ जुलै १९४८ रोजी, तुम्ही इतरांसह हावडा येथे सरकारच्या विरोधात उपदेश देणाऱ्या मिरवणुकीचे नेतृत्व केले आणि अशा प्रकारे सार्वजनिक सुआदेश राखण्यासाठी पूर्वग्रहदूषित पद्धतीने वागत आहात."

पहिल्या कारणांप्रमाणेच, ही "पूरक कारणे" देखील प्रत्येक अपीलकर्त्यावर स्वतंत्रपणे बजावणेत आली होती.अपीलकर्त्यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४९१ अंतर्गत स्वतंत्रपणे बंदी प्रत्यक्षीकरण आदेशासाठी साठी अर्ज केला आणि दिनांक २१ जुलै १९५० रोजी उच्च न्यायालयाने प्रत्येक प्रकरणात पश्चिम बंगाल सरकारच्या मुख्य सचिवांना बाबत एक नोटीस जारी केली. दिनांक २२ किंवा २३ जुलै १९५० रोजी अधिक कारणांचा आणखी एक दुसरा संच अपीलकर्त्यांना कळविणेत आला . त्यापैकी एकामधील अटीं खालीलप्रमाणे आहेत :

" दिनांक १४ जुलै १९५० रोजी आदेश क्रमांक १२८२० अंतर्गत आधीच सादर केलेल्या कारणांच्या जोडून तुम्हाला तुमच्या स्थानबद्धतेसाठी अधिक पूरक कारणांची माहिती दिली जात आहे जी खालीलप्रमाणे आहेतः--

१. दिनांक १९ मार्च १९४७ रोजी युनिव्हर्सिटी इन्स्टिटयूट येथे कलकत्ता ट्रामवे कामगार संघटनेची झालेल्या बैठकीत, दिनांक २० मार्च १९४७ रोजी ट्राम गाड्या बाहेर काढण्याचा कोणताही प्रयत्न आपत्तीला आमंत्रण देणारा ठरेल, अशी धमकी तुम्ही दिली होती आणि तुम्ही पुढे म्हटले होते की जर अधिकाऱ्यांनी ट्राम सेवा पुन्हा सुरू करनण्याचा प्रयत्न केला तर तुम्ही आणि तुमचे मित्र ट्राम मार्ग उखडून टाकनेस व तारा कापून टाकणेस मागे पाहणार नाहीत.

२. दिनांक १३ जुन १९४८ रोजी तुम्ही स्टुडंट्स फेडे रेशन (सी. पी. आय. नियंत्रित) च्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या बैठकीचे अध्यक्षपद भूषवले होते आणि आणि भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष आणि त्याची संलग्न संस्था यांच्यावरील बंदी मागे घेण्याचे समर्थनाचे भाषण केले."

उच्च न्यायालयाने संपूर्ण प्रकरणांचा अभ्यास करून अपीलकर्त्यांच्या याचिका फेटाळून लावल्या होत्या व त्यावर अपीलकर्ते या न्यायालयासमोर अपील केले आहे.

उच्च न्यायालयात, अपीलकर्त्यांतर्फे प्रथम असा युक्तिवाद करण्यात आला की दिनांक १४ मार्च

रोजी दिलेल्या कारणांची माहिती देणे हे भारतीय अनुच्छेद २२[५] चे पालन न करता दिलेली होती नाही, कारण ती कारणे " शक्य तितक्या लवकरात लवकर कळवण्यात आलेली नव्हती." उच्च न्यायालयाने सदर युक्तिवाद अमान्य केला आहे . सदर खटल्याच्या सर्व परिस्थितीत, आम्ही उच्च न्यायालयाशी सहमत आहोत आणि सदर दिनांक १४ मार्च १९५० रोजीची दिलेली कारणे सादर करताना, संबंधित अधिकारी हे अनुच्छेद २२[५] मध्ये नमूद केलेल्या प्रक्रियेनुसार कार्य करण्यात अयशस्वी ठरले होते, असे निर्णीत करणेस आम्ही असमर्थ आहोत. बंगाल फौजदारी कायदा दुरुस्ती कायदा, १९३० अंतर्गत, खूप लोकांना स्थानबद्ध करण्यात आले होते .त्या कायद्याच्या वैधतेस उच्च न्यायनिर्णय आव्हान दिले गेलेले होते आणि त्याचा न्यायनिर्णय फेब्रुवारी १९५० च्या अखेरीस येणे अपेक्षित होते. प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा, १९५० हा भारतीय संसदेने फेब्रुवारी १९५० च्या शेवटच्या आठवड्यात मंजूर केला होता आणि स्थानबद्धतेचे आदेश हे सर्व स्थानबद्ध केलेल्या त्या व्यक्तींवर २६ फेब्रुवारी १९५० रोजी बजावणेत आले होते. वस्तुस्थितीचा विचार करता, आम्ही अपीलकर्त्यांचा हा युक्तिवाद स्वीकारू शकत नाही कि त्यामुळे प्रांतीय सरकारला अचानकपणे एकाच दिवसात अचानक भरपूर प्रकरणे हाताळावी लागली होती.

अपीलकर्त्यांच्या वतीने पुढे अशी विनंती करण्यात आली की, अपीलकर्त्यांना कारणे देणेच्या प्रकिये मध्ये, राज्यघटनेचा अनुच्छेद २२[५] आणि स्थानबद्धता प्रतिबंधक कायद्या चे कलम ७ मध्ये विहित केलेल्या प्रक्रियेचे पालन केले गेलेले नसलेमुळे अपीलकर्त्यांना बाजू मांडण्याची लवकरात लवकर संधी उपलब्ध झाली नाही, जे करण्याचा त्यांना अधिकार होता. आज रोजी खटला नं. २२ /१९५० [1] मधे दिलेल्या न्यायनिर्णयात आम्ही अनुच्छेद २२[५] ने जे दोन अधिकार दिलेले आहेत त्याबाबत तपशीलवार चर्चा केलेली आहे . तीच तत्वे या अपीलामधील तथ्याना

1 उपरोल्लेखित पी . १६७

आम्हाला लागू करावी लागतील.

याचिकाकर्त्यांच्या वतीने पुढे विनंती करण्यात आली की, अपीलकर्त्यांना आधार पुरविण्याच्या पद्धतीत घटनेच्या कलम २२ (एस) आणि प्रतिबंधात्मक नजरकैदेत कायद्याच्या कलम ७ मध्ये नमूद केलेल्या प्रक्रियेचे पालन केले गेले नाही, परिणामी अपीलकर्त्यांना बाजू मांडण्याची लवकरात लवकर संधी उपलब्ध झाली नाही, जे करण्याचा त्यांना अधिकार होता.

जेव्हा अधिकाऱ्यांनी १६ जुलै १९५० रोजी त्यांचा दुसरा पत्रव्यवहार अपीलकर्त्यांना पाठवला तेव्हा त्यांनी त्याचे वर्णन "आधीच कळविलेल्या कारणांना लागून पुढे" आणि "तुमच्या स्थानबद्धतेसाठी पूरक कारणे" असे केले आहे. या पत्र्यव्यवहारामध्ये वापरलेल्या भाषेबाबत असा युक्तिवाद करण्यात आला की ही अतिरिक्त कारणे होती स्थानबद्धास कळवली होती आणि म्हणून अनुच्छेद २२[५] विहित केलेल्या प्रक्रियेचे पालन केले गेले नव्हते. असाहि युक्तिवाद करण्यात आला की "शक्य तितक्या लवकरात लवकर" कारणे कळविणेची जबाबदारी हि बंधनकारक होती. स्थानबद्धतेचा आदेश देण्याच्या आवश्यकतेबद्दल त्यांचे समाधान होण्यापूर्वी स्थानबद्धतेची कारणे प्रांतीय सरकारसमोर असणे आवश्यक आहे. जर दिनांक २६ फेब्रुवारी १९५० रोजी स्थानबद्धता अधिकाऱ्यांसमोर सादर केलेली कारणे फक्त तीच होती जी दिनांक १४मार्च रोजी त्यांनी कळवलेली होती, तर त्या दिवशी त्यांच्यासमोर नसलेल्या आणि चार महिन्यांनंतर दुसऱ्या पत्रात त्यांनी मांडलेल्या अतिरिक्त कारणांसाठी जी त्यांच्या समोर त्या दिवशी मांडलेली नव्हती त्या दूसऱ्या पत्रव्यवहारात नमूद कारणासाठी, जी चार महिन्यानंतर कळवली होती, त्यासाठी स्थानबद्ध करणेचे समर्थन करू शकत नाहीत. असा युक्तिवादही करण्यात आला की या पत्रव्यवहार मधून असे दिसून येते की सदर अधिकारी मूळ कारणांवर समाधानी झालेले नव्हते आणि म्हणूनच त्यांनी ही पूरक कारणे विचार करून नंतर पुढे ठेवली होती.आमच्या मते असे युक्तिवाद स्वीकारले जाऊ शकत नाहीत. दुसऱ्या

पत्रव्यवहारातील मजकुराचे 'पूरक कारणे' म्हणून केलेले वर्णन त्यांना अतिरिक्त किंवा नवीन कारणे बनवत नाहीत. आम्ही १९५० प्रकरण क्रमांक २२[१] च्या न्यायनिर्णयात स्पष्ट केलेप्रमाणे ती नवीन कारणे आहेत की नाही हे शोधण्यासाठी एखाद्याला त्याचा मजकूर पाहावा लागेल . नंतरच्या पत्रव्यवहार मधील मजकूर तपासता आम्हाला असे आढळत आहे कि त्यांनी फक्त संबंधित अपीलकर्त्याच्या त्याने केलेल्या कृत्यासंबंधी त्या दुसऱ्या मथळ्याखाली दिनांक १४ मार्च १९५० रोजी तपशील दिला होता. आम्ही त्यांना नवीन कारणे आहेत असे मानण्यास असमर्थ आहोत आणि ही नवीन किंवा नवीन कारणे नाहीत या उच्च न्यायालयाच्या निष्कर्षाशी आम्ही सहमत आहोत. मात्र त्या दुसऱ्या पत्रव्यवहाराचे खरे स्वरूप काय आहे हे फक्त त्याचे सुरुवातीचे शब्द वाचून विचारत घ्यावे हे योग्य आहे असे आम्हाला वाटत नाही. ते संपूर्णपणे वाचून ते एकत्रितपणे विचारात घेतले पाहिजेत. त्यामुळे सदर अधिकारी मूळ कारणावर समाधानी नव्हते ,म्हणून दुसरी नवीन कारणे त्यांच्यापुढे सदर दुसऱ्या पत्र व्यवहाराने सादर केली होती असा युक्तिवाद निरर्थक आहे. वस्तुस्थिती अशी दिसते कि

हे तपशील जरी नंतर कळवण्यात आले होते म्हणजे तेव्हा ती कारणे दिनांक १४ मार्च रोजी त्यांना कळवली तेव्हा सदर अधिकाऱ्यांच्या माहितीत नव्हती. १६ जुलै, १९५० चा हा पत्रव्यवहार "शक्य तितक्या लवकर" नव्हता हा जो युक्तिवाद केला आहे तो १९५० चे प्रकरण क्र . २२ च्या आमच्या न्यायनिर्णयात नमूद केलेल्या तत्त्वांचा विचार करून नाकारला पाहिजे. प्रत्येक प्रकरणातील तथ्ये विचारात घेतली पाहिजेत आणि अनुच्छेद २२[५] मध्ये नमूद केलेल्या प्रक्रियेच्या या भागाचे पालन केले गेले नाही असा स्थानबद्ध केलेल्या व्यक्तीचा युक्तिवाद असल्यास, त्या युक्तिवादाचे खंडन करण्यासाठी अधिकाऱ्यांना न्यायालयासमोर पुरावे सादर करावे लागतील. या प्रकरणात उच्च

१. उपरोल्लेखित पी . १६७

न्यायालयाने असे मानले आहे की यामध्ये प्रक्रियात्मक कायद्याचे कोणतेही उल्लंघन झाले नाही आणि त्यामुळे आम्हाला वेगळ्या निष्कर्षावर येण्याचे कोणतेही कारण दिसत नाही.

त्यानंतर असा युक्तिवाद करण्यात आला की कारणे अस्पष्ट असल्याने ती कारणे म्हणून मानली जाऊच शकत नाहीत आणि त्यामुळे ती अधिकाऱ्यांचे " समाधान करण्यासाठी " पुरेशी असू शकत नाहीत . या मुद्द्यावर १९५० चे प्रकरण क्र. २२ मधील आमच्या न्यायनिर्णयात आम्ही जे सांगितले आहे त्यात आणखी भर घालून सांगण्यासारखे आमच्याकडे काहीही नाही. आम्ही हा युक्तिवाद स्वीकारू शकत नाही की 'अस्पष्ट कारणे' आणि ' अप्रासंगिक कारणे' एकाच पायावर उभी आहेत. स्थानबद्धतेचा आदेश देणाऱ्या प्रांतीय सरकारच्या समाधानाशी अप्रासंगिक कारणांचा अजिबात संबंध नाही. त्या न्यायनिर्णयात नमूद केलेल्या कारणमिंमासा नुसार आम्ही हा युक्तिवाद देखील स्वीकारू शकत नाही की जर कारणे अस्पष्ट असतील आणि त्यावर निवेदन देणे शक्य होत नसेल तर प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायद्याच्या कलम ३ अंतर्गत गरज असलेप्रमाणे प्राधिकरणाचे समाधान होऊ शकत नाही. हा युक्तिवाद दोन बाबी एकत्र करतो. कारणांची पर्याप्तता असणे कि ज्यामुळे प्रांतीय सरकारचे समाधान होते किंवा नाही, ही न्यायालयाकडून तपासणीची बाब नाही. स्थानबद्ध केलेल्या व्यक्तीला निवेदन देण्याची लवकरात लवकर संधी देण्याच्या कारणांची पर्याप्तता पडताळणी न्यायालय करू शकते, ती फक्त तेवढ्याच दृष्टिकोनातून तपासली जाऊ शकते. त्यामुळे आम्ही हा युक्तिवाद स्वीकारु शकत नाही की कारणांची गुणवत्ता आणि वैशिष्ट्ये दोन्ही चाचण्यांसाठी समान असायला हवीत. समाधानाच्या प्रश्नावर, नेहमी म्हटल्याप्रमाणे, एक व्यक्ती ज्या कारणास्तव समाधानी असू शकते, त्याच कारणासाठी दुसरी व्यक्ती कदाचित समाधानी होईलच असे नसते. तथापि, कायद्यात वापरलेल्या शब्दांचा विचार करून हा पैलू न्यायालयाने निर्णय घेणेसाठी नाही. अनुच्छेद २२[५] अंतर्गत चौकशीचा दुसऱ्या भाग न्यायालयासाठी स्पष्टपणे खुला

आहे. त्यामुळे आम्ही हा युक्तिवाद स्वीकारण्यास असमर्थ आहोत की दिलेली कारणे हि निवेदन करण्यासाठी जर पुरेशी नसतील अगर अपुरी असतील तर प्राधिकरणाच्या व्यक्तिनिष्ठ समाधानासाठी ती कारणे पुरेशी असू शकत नाहीत.

प्रत्येक प्रकरणात सरकारने त्याच्या पहिल्या पत्रव्यवहारात दिलेल्या कारणांच्या संदर्भात, हे लक्षात घेणे पुरेसे आहे की पहिले कारण हे सर्व अपीलकर्त्यांसाठी समान होत, पण बहुतेक प्रकरणांमध्ये दुसरे कारण हे भिन्न आहे. सर्व अपीलकर्त्यांना दिनांक १४ मार्च १९५० रोजी पाठवलेल्या पत्रव्यवहाराचे प्रत्येक अपीलकर्त्याचे संबंधी विचार उच्च न्यायालयाने विचार केला आहे. त्यांच्या मते ही कारणे अस्पष्ट नाहीत. त्यांनी असे निर्णीत केले आहे की १४ मार्चच्या पत्रव्यवहार व त्यांनंतर जुलै मध्ये जो पत्रव्यवहार अपीलकर्त्यांशी केला गेलेला आहे त्यात लवकरात लवकर निवेदन करणेस त्यांना पुरेशी संधी मिळणेच्या प्रक्रियेचे उल्लंघन झालेले नाही. सदरचा मुद्दा आमच्यासमोर गांभीर्याने मागणी करणेत आलेला नाही. अपीलकर्त्याच्या वकिलांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर आम्हाला या मुद्द्यावर उच्च न्यायालयाच्या निष्कर्षापेक्षा वेगळे निष्कर्ष काढणेचे कारण दिसत नाही. याचा परिणाम असा होतो की अपील निष्फळ होते आणि फेटाळले जात आहे .

न्यायमूर्ती पतंजली शास्त्री : - सदर अपील ची सुनावणी प्रकरण क्र. २२/ १९५० (स्टेट ऑफ बॉम्बे विरुद्ध आत्मा राम श्रीधर वैदय) ([१]) चे सुनावणी सोबत झाली आहे, कारण त्यात व यामध्ये समाविष्ट असलेला मुख्य प्रश्न समान होता. त्या प्रकरणात आज पारीत केलेल्या माझ्या न्यायनिर्णयात मी त्या प्रश्नावर व्यक्त केलेल्या माझ्या दृष्टिकोनातून, हे अपील यशस्वी होऊ शकत नाही आणि ते फेटाळले जावे या मताशी मी यासाठी मी सहमत आहे.

१. उपरोल्लेखित पी. १६७,

न्यायमूर्ती दास : कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने केलेल्या आदेशाविरुद्ध स्थानबद्ध केलेल्या १०० अपीलकर्त्यांनी या अपिलात जो महत्वाचा मुद्धा उपस्थित केला आहे, जे मुंबई राज्याच्या अपिलात उपस्थित करण्यात आले होते, ज्यात नुकताच निकाल देण्यात आला आहे. या याचिकेत एक अतिरिक्त मुद्दा उपस्थित करण्यात आला आहे तो असा आहे की एका रात्रीत मोठ्या प्रमाणात स्थानबद्धता आदेश दिले गेले हि बाब असे दर्शविते की सदर आदेश करणारे अधिकारी हे प्रत्येक प्रकरणामध्ये आपले लक्ष घालू शकत नव्हते ही बाब त्या अधिकाऱ्यांच्या बद्दल वाईट विश्वास दर्शवते. सदर युक्तिवाद योग्य असे मान्य करू शकत नाही. सदर अधिकाऱ्यांनी प्रत्येक स्थानबद्ध व्यक्तीच्या संशयास्पद कृती बाबत आपली सारासार बुद्धी वापरून आणि त्यांचे समाधान झाले होते की त्या स्थानबद्ध व्यक्तींना सदर विशिष्ट प्रकारच्या समाजविघातक कृती करण्यापासून रोखण्याच्या दृष्टीने स्थानिक कायद्यांनुसार त्यांच्याविरुद्ध स्थानबद्धतेचा आदेश देणे आवश्यक आहे. दरम्यानच्या काळात असलेले स्थानिक कायदे आणि प्रतिबंधक स्थानबद्धता कायदा जो केला गेला त्या कायद्यांच्या वैधतेबद्दल शंका असल्याने नवीन कायद्यांतर्गत नवीन आदेश देण्याचा प्रश्न होता. त्यांच्याविरुद्ध स्थानबद्धता आदेश देण्याच्या गरज असले बाबत अधिकाऱ्यांचे मन आधीच तयार झाले असल्याने,

जसे आता सांगणेत आले आहे कि त्यांनी त्यांच्या सारासार बुद्धीचा वापर विस्तृतपणे करणेची गरज होती असे मला वाटत नाही . मला असे वाटत नाही की कर्तव्य पार पाडणेत अधिकाऱ्यां कडून कसूर झाली आहे कि ज्यामुळे त्यांच्या बद्धल गैर विश्वास निर्माण होऊ शकेल. माझ्या मते, दुसऱ्या अपीलातील माझ्या न्यायनिर्णयात मी नमूद केलेल्या कारणमिंमासास्तव , सदर स्थानबद्धतेचा आदेश केलेल्या अधिकाऱ्यांकडून सदर आदेश करणेमागे कोणत्याही वाईट हेतू होता हे दर्शविणारा पुरावा नसल्यामुळे, याचिकाकर्त्यांच्या कोणत्याही मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन झालेले नाही. प्रत्येक

स्थानबद्ध व्यक्तीच्या बाबतची जी सामायिक कारणे आहेत ती वगळता, जी एक अगर अधिक नवीन विशिष्ट कारणे दिलेली आहेत त्याबाबत प्रत्येक सम्बंधित स्थानबद्ध व्यक्ती त्याचे निवेदन देऊ शकतात. त्यामुले अधिक तपशील देणेचा प्रश्नच उद्भवत नाही.माझ्या मते न्यायमूर्ती रॉक्सबर्ग यांनी जे निष्कर्ष काढलेले होते, ते निष्कर्ष योग्य आणि योग्य आधाराचे होते आणि, त्यामुळे हा अपील फेटाळण्यात यावे.

अपील फेटाळण्यात आले .

अपीलकर्त्यांसाठी   अभिकर्ता : पी. के. चॅटर्जी

उत्तरवादीसाठी अभिकर्ता : पी. के.बोसे

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x